

Kněží, bojovníci a rolníci: Rozhovor Alaina de Benoista s Georgesem Dumézilem

Dosud nejpopulárnějším americkým spisovatelem srovnávací mytologie byl Josef Campbell. Jeho knihy znovu a znovu četla celá generace lačnicích po duchovních hodnotách. Avšak Campbellův psychologický postoj k mytologii – vycházející převážně z děl Carla Junga a Ericha Neumanna – je jen částí obrazu.

Problémem psychologického postoje – alespoň pokud se posuzuje odděleně od dalších pohledů – je míra, kdy se začínají stírat lokální rozdíly při hledání trvalých, všeobecně platných „typů“. Pro Georgese Dumézila bylo nejdůležitější, aby byly mýty chápány v jejich kulturním a historickém kontextu. Nejvhodnější přístup ke srovnávací mytologii pak zahrnuje studium mýtů kulturně a historicky příbuzných lidí. Tudíž se Dumézil zaměřuje výlučně na Indoevropany.

Podobně jako lingvisté začali za objevování společných rysů jednotlivých indoevropských jazyků po kouscích skládat proto-indoevropský jazyk, tak i Dumézil začal po kouscích skládat proto-indoevropské náboženství. Jeho nejpozoruhodnějším objevem byla podobnost ve struktuře různých indoevropských panteonů. Toto trojné, hierarchické přiřazení „funkcí“ (svrchovanost – fyzická síla – plodnost) se opakovalo i v sociální sféře. Proto-indoevropská společnost se skládala ze tří odpovídajících „kast“: kněží, bojovníků a rolníků. Ačkoliv lze namítat, že podobný vzor je charakteristický pro mnoho tradičních civilizací, rozdíl spočívá v rozšíření tohoto trojného uspořádání, jež se projevilo v téměř každém aspektu kultury. To vedlo Dumézila k předpokladu „trojnosti“ jako indoevropské ideologie.

Následující rozhovor se poprvé objevil roku 1978 ve francouzském časopise le Figaro Dimanche. Otázky kladl Alain de Benoist, který je především považován za zakladatele francouzské Nouvelle Droite, čili „Nové pravice“. Pohrdaje stejnou měrou „konservatismem, liberalismem, socialismem a marxismem“, je Benoistova kritika moderní společnosti ovlivněna díly Carla Schmitta a Julia Evoly. Jak tvrdí jeden komentátor: „tato Nová pravice je anti-kapitalistická, anti-americká, pohanská a klade vyšší hodnotu na kulturu a identitu než na ekonomiku“. Ačkoliv Dumézil důsledně mlčel o svých filosofických závazcích, Nouvelle Droite vyhradila indoevropskou ideologii jako společný základ evropské kultury.

Po dlouhé a plodné kariéře Georges Dumézil roku 1986 zemřel.

(Úvodem opatřil Joshua Buckley)

AdB: Srovnávací mytologie devatenáctého století věřila v univerzální rozšíření stejných hodnot a stejných společenských funkcí ve všech kulturách. Jste jedním z těch, kteří ukázali, že to není tento případ, ba právě naopak, společnosti se v čase a místě odlišují eidetickými strukturami, jimiž jsou zároveň produkty i příklady. Během své práce jste například oddělil původní prvky indoevropské „ideologie“ a popsal kulturu, z níž pochází většina historických evropských civilizací. Jak definujete termín „ideologie“?

GD: Tak, jak se obecně ne vždy používá: jako soubor světonázorů, globální chápání vesmíru a sil, které ho řídí a udržují, jako se projevuje v náboženství, filosofii, poezii, jazyku, společenských vztazích atd.

AdB: Jádrem této „indoevropské ideologie“ je to, co jste označil jako funkční trojnost. Poprvé jste se uznal její význam v roce 1938 ve vaší studii *La prehistorie des flamines majeurs* (a k tomuto tématu jste se vrátil před devíti lety ve svém článku o římských ideách).

GD: Reálnost trojné struktury indoevropské ideologie ve spojitosti s lidskou společností mne poprvé napadla, když mne ohromily podobnosti mezi náboženským pojetím, předkapitolskou trojicí starověkých Římanů (Jupiter, Mars, Quirinus), a společenským pojetím, rozdělením indické společnosti do tří árijských kast (varn): bráhmani (kneží), rádžanžové (králové) nebo kšatrijové (bojovníci), a vaišjové (sedláci, pastevcí). Tento vztah mne vedl k otázce možného zevšeobecnění. A nyní se ukázalo, že je to ten případ.

AdB: Bylo by užitečné si zopakovat prvky, které tvoří tuto trojnost.

GD: Jedná se o trojnou strukturu, jež se vyznačuje (ve skutečnosti či přeneseně) třemi základními funkcemi: jedna část magickou a právní suverenitou, druhá silou a mocí bojovníka, a konečně úrodností a plodností (vegetativní, animální a lidskou). Porovnání nejstarších indoíránských, germánských, keltských a italských dokumentů umožňuje prohlásit, že Indoevropané chápali lidské či božské vztahy na základě rozdělení a hierarchizaci těchto tří funkcí. Mezi indoevropskými národy to nebyli pouze Indové a Íránci (před zoroastriánskou reformou), ale příkladem toho byli také Keltové. Za prvé, měli svou třídu druidů (tj. „nejmoudřejších“); pak vojenskou aristokracii (výhradní držitele země, což odpovídá irskému *flaith* ve smyslu síly – jedná se o přesný významový ekvivalent sanskrtského slova *kšatrija*, podstaty funkce bojovníka); a konečně hospodáře, irského *bó airig*. Jiné národy se jen omezovaly na přenášení tohoto trojného systému do sféry teologie či „historie“.

První funkce zahrnuje dva aspekty. Na jedné straně se skládá z tajemného řízení, „magie“ vesmíru, obecného uspořádání kosmu. Jedná se o „zneklidňující“ aspekt, z některých hledisek i děsivého. Druhý aspekt je více uklidňující, více zaměřený na lidský svět. Je to „právní“ část suverénní funkce. V Indii je tato dualita, charakteristická pro tuto první funkci, demonstrována kontrastem mezi Varunou, magikem-králem, záhadným a děsivým, a Mithrou, bohem protikladů a čestných, uspořádaných a řízených záležitostí. U Germánů lze nalézt stejnou opozici mezi Ódinem-Wotanem, který je podobně pánem magie a run, a Tým.

OD ŘÍMA K IRSKU

AdB: Existují v případě Říma nějaké pozoruhodné výjimky?

GD: Zdá se, že v Římě Jupiter velmi rychle zahrnul celou roli suverenity na úkor rozvoje božstva, které odpovídalo Týmu či Mithrovi, jménem *Dius Fidus* (garanta *fides*, tj. dobré víry). Ve skutečnosti se první z těchto veleknězů – z těchto tří nejvyšších knězů, zodpovídajících se pouze jediné autoritě *rex sacrorum* – nenazýval *flamen Jovius* či *Jovialis* (strážce Jupiterova plamene), jak by někdo očekával, ale *flamine Dialis*: *flamine Dius Fidus*.

AdB: A druhá a třetí funkce?

GD: V Římě ji představoval bůh Mars, Tór u germánských národů, Indra (Vayu) u Árijců a v Řecku nepochybně Hérakles. Druhá funkce, jak jsem již řekl, nese znak fyzické síly ve všech jejích projevech, od energie k heroismu, odvaze. V Indrovi jakož i v Tórovi lze nalézt všechny nezbytnosti a činnosti, které produkují sílu a přinášejí vítězství těch nenasytných bojovníků, jejichž zbraní je blesk, božstev, které zdolávají demony a zachraňují vesmír.

Třetí funkcí je reprodukční funkce. Je to sféra léčitelů, mládeže, nadbytku, plodnosti, prosperity; také sféra uzdravujících bohů, ochranných božstev majetku, hojnosti – a také „lidu“, jakožto protějšku malého množství bojovníků a králů. Jako božstva této třetí funkce musíme zmínit severské bohy germánských národů (Njörda, Freye, Freyju), Quirinuse Římanů (Vofionus v umbrijské trojici) a indoíránská dvojčata Násatjové, která se v Indii nazývají Acvin.

Tato trojná teologie, kolem níž jsou organizovány zástupy dalších, spočívá u základů íránské, skandinávské a latinské kultury. Navíc hlavním faktorem, který přivádí starověkého boha Keltů Tuatha dé Dananna k vítězství nad fomórijkými „démony“ v druhé bitvě na Mag Tuiredu, je utvoření základní trojice, v níž je nalézáme nejprve Luga a Dagdu, pak Ogmia a konečně léčitele Dian Céchta a kováře Goibnia. V každém případě tyto skupiny působí dle stejných parametrů a naznačují shodnou původní strukturu.

AdB: Stejně tak se zdá zvláštní, že tato struktura je tak úzkostlivě hierarchická...

GD: Indoevropská vize hladce fungujícího světa vyžadovala „organizaci“, v níž představitelé první funkce řídili, druhé bojovali za komunitu a bránili ji, a třetí (jichž bylo nejvíce) pracovali a věnovali se produkci. V jejich očích člověk nalézal v této hierarchii harmonii nutnou k správnému fungování kosmu jakož i společnosti. Je to indoevropská verze „společenské smlouvy“.

AdB: Pokud si někdo projde indoevropské mytologie, zjistí, že této harmonie mezi třemi třídami se nedocílilo bez obtíží, ale prostřednictvím „základní války“, vrcholící právě smluvním kompromisem. Lze nalézt např. válku mezi Ásy a Vany u germánských národů, válku Proto-Římanů a Sabinů dle verze římských historiků, u Indoíránců obtíže se začleněním Násatjů do komunity bohů atd. Zdá se, že spatřovali zvláštní spřízněnost mezi první a druhou funkcí jakožto opozici funkce třetí, je to tak?

GD: Emile Benveniste od roku 1937 dokazuje etymologický vztah mezi římským noun juvenes a indoevropskými pojmy „vitální síla“ a „věčnost“ (védské ayu, řecké aion). Z jistého pohledu by vztah mezi představiteli prvních dvou funkcí v podstatě mohl tvořit opozici mezi dvěma generacemi, které pravděpodobně hrály důležitou roli při indoevropské expanzi. Tyto dvě třídy, na rozdíl od třetí, jsou spojeny s „mužnějšími“ představami (indoevropská společnost byla vždy patriarchální). Z toho vyplývá, že nejspíše existuje vztah mezi funkcí bojovníka, hlučným doprovodem, který obklopuje bohy této druhé funkce (např. indický oddíl Maruta) a männerbünde, indoevropskými „společenskými mužů“, které ve třicátých letech zkoumali badatelé Otto Höfler a Stig Wikander.

AdB: Na germánské, indoíránské, latinské a v jistém smyslu i keltské národy se zaměřují indoevropské studie. Ale co Řekové, kterým jste věnoval svá první díla?

GD: Stále jsem jim velmi oddán! Je však pravda, že to vypadá, že indoevropský lid ztratil hlavní charakteristiky své náboženské ideologie rychleji než ostatní. Zatímco si řečtina udržela mnoho archaických výrazů, řecké náboženství se velice změnilo. Pokud se brzy mobilizuje kritický aparát kultury, tak upravuje i to, co se snaží zachovat.

AdB: Není snad fakt, že několik „dumézilských“ badatelů – jako Lucien Gerschel, Francis Vian, Michel Lejune, Atsuhiko Yoshida, Udo M. Strutynski – objevilo množství starořeckých příkladů, které vycházejí z trojfunkční analýzy?

GD: Skutečně jich pár je, od alegorie Krésa u Solónu až ke společenské trojnosti, kterou ustavil Platón ve své Republice. Vznik trojské války v sobě skrývá zjevný trojný charakter, protože Paris si při darování jablka musí zvolit mezi Héróu, která mu nabízí moc, a Afrodítou, nejkrásnější z žen (z textu se jaksi vytratila třetí bohyně – Athéna, která se Parida snažila získat slibem válečné slávy a nepřemožitelnosti – pozn. čes. překl.).

Přesto se tu jedná jen o ojedinělé události a obecně se nezdá možné pohlížet na mnoho řeckých mýtů tak, že odpovídají systémům Indoevropanů.

AdB: Existuje také klasická námitka, dle níž trojnost nemá specificky indoevropský charakter, ale že odpovídá formám, které jsou vlastní všem společenským strukturám...

GD: Tuto námitku slyším často, avšak spočívá jen na povrchním nahlížení na realitu. Tento způsob nahlížení si plete společenskou strukturu s mentálními či ideologickými. Obracet pozornost k přítomnosti více či méně identických společenských rolí v různých kulturách je jedna věc. Uvědomovat si tento rozdíl jakožto prostředek k vybudování intelektuální struktury a k vytvoření klasifikujícího a třídícího smýšlení je věc druhá. Co činí Indoevropany originálními, je to, že vytvořili filosofickou a ideologickou páteř jejich celého světového názoru. Indoevropská trojnost se nalézá v nejrozmanitějších oblastech. Benveniste odhalil funkční význam „trojice pohrom“. Co se mne týče, studoval jsem „tři hříchy“ tvořící tradiční rány osudu bojovníka u Indoevropanů. Existují také rituální formule trojné chvály, lékařských a právních triumvirátů, trojdílné epizody velkých epických básní atd.

Toto rozlišení lze nalézt dokonce v symbolismu barev. Např. u Indoíránců se funkční společenské skupiny označují barvami, které svědčí o takovém rozdělení i jinde: bílá pro kněze, rudá pro bojovníky, černá (či tmavě modrá) pro rolníky. „Černá, bílá, rudá je jeho stezka“ píše se v Rigvédě s ohledem na Agniho, nejvíce trojfunkčního boha.

Ani u Egypťanů, než došlo k jejich kontaktu s Chetity, ani u Hebrejců, ani u Sibiřanů, Ugrofinů nebo Číňanů nelze nalézt tuto stejnou ideologickou trojnost. Ve starověku pouze Indoevropané činili toto filosofické rozlišování, a protože lze nalézt pouze v úvahách či literární tvorbě tolika národů této rodiny a mezi jimi samotnými, je neekonomičtější vysvětlením připustit, že ono rozlišování předcházelo rozptýlení těchto národů a že je dílem myslitelů, jichž jsou bráhmani, druidové a římské kněžské akademie částečně dědici.

TŘI STAVY

AdB: To samozřejmě představuje problém, pokud jde o přetrvání. Nezávisle na tom, co se mohlo zachovat v legendách a lidovém folklóru, lze si všimnout, že ve středověku se objevuje trojná struktura, o níž si lze myslet, že čerpala přímo z indoevropského modelu, a která dle některých autorů (Jacques Le Goffe, J. H. Grisward) projevuje jisté ideální schéma. Mám na mysli rozlišování mezi knězi, „těmi, co se modlí“ (oratores), šlechtici, „těmi, co osvětlují“ (bellatores), a rolníky. „těmi, co pracují“ (laboratores). Co si můžeme myslet o středověkém systému „tří stavů“, na němž byl postaven starověký režim?

GD: Je to naprosto fascinující problematika, na níž bylo založeno několik pracovních hypotéz. Zdá se, že hypotéza shody okolností tyto teorie vylučuje. Vzkříšení tří funkcí bylo nejpravděpodobněji pokusem vytvořit vztah mezi starověkým systémem keltských ostrovanů, zvláště Irů, kteří si, ačkoliv obráceli na křesťanství, stále udržovali starou společenskou trojnost. To se pak šířilo po celé Velké Británii a poté do Evropy, kde mělo dojít k jejímu zavedení. Jinde u Anglosasů to bylo na severu Francie, kde lze nalézt její rané projevy.

AdB: Další důležitou otázkou je způsob, jakým se mýtus a historie mezi Indoevropany „smísila“. Zvláště Římský příklad je v tomto ohledu zvláště výmluvný.

GD: Římané vždy měli „historizující“ povahu. Do své historie vnášeli mýtická fakta. Římané si vždy méně uchovávali funkční trojnost ve své teologii než v „historii“ svých počátků. Ve svých kronikách, zprávách o svých prvních vládciích, Římané, kteří zapoměli vše o svých bozích, uvádějí postavy a témata, která ukazují shodu s indoevropskou mytologií, zvláště indickou, a samotnou archaickou teologií. V chronologickém nástupnictví po Romulovi a Numa Poppillusovi, dvou zakladatelích Říma, následoval výlučně král-bojovník Tullus Hostilius, a konečně Ancus Marclus odpovídá hierarchickým panteonům germánského a indoíránského lidu (Varuna a Mitra, následování Indrou a Násatji).

AdB: Také jste upozornil na příběh o jednookém a jednorukém.

GD: Skutečně lze nalézt, zvláště u germánských národů, slepého boha, Ódina, a jednorukého boha, Týa. Nicméně tato dvě božstva projevují kvality, které mají spojení s jejich vadou. Vševidoucí Ódin má pouze jedno oko: je to proto, aby viděl, co jiní nevidí. Podobně bůh Tý, garant smluv, dobrovolně obětoval svou pravou ruku jako záruku falešné smlouvy. Ukázal jsem, že v Římě tato „nevšední zmrzačení“ byla přesunuta do historické roviny a že lze nalézt souvztažnost mezi Ódinem a Tým v legendárních postavách Horatia Coclese, jednookého, který porážel své nepřátele jediným pohledem, a Muciem Scaevolou, který pro potvrzení falešného prohlášení obětoval pravou svou ruku.

AdB: V 19. století přibylo knih o Indoevropanech. Rozvoj jazykovědy prolomil „zed“ psaní. Pokrok v oblasti srovnávací mytologie se považuje za srovnatelný s pokrokem v archeologii a etnologii. Existence epické literatury, poezie, propracované teologie se již nezdá tak pochybná, pokud jde o původ indoevropské komunity. Avšak ve Francii se v protikladu k tomu, co probíhá v Německu či anglosaských zemích, indoevropské studie dostávají jen k málu studentů a badatelů. Co si myslíte tomto krizovém stavu?

GD: Je to jen otázka času. Ještě nedávno profesori řečtiny a latiny neuvažovali o tom, že tyto dva jazyky jsou úzce příbuzné se sanskrtem. Situace se však zlepšila. Je ještě hodně prostoru pro rozvoj. To by nám však nemělo bránit v tom, abychom měli k naší práci správný postoj.

Rozhovor převzat z magazínu TYR: Myth - Culture - Tradition, Vol. 1, překlad Wolf (projekt Harigast)